

**Pandemi Sonrası Dönemde
Küresel Güvenlik ve İşbirliği:
19. Yüzyıl Avrupa Ahenginden
21. Yüzyılın Küresel Ahengine**

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan, Üsküdar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanıdır. Aynı zamanda halen Oxford Üniversitesi, Harris Manchester Okulu bünyesinde kurulan CRIC-Zorlu Çatışmalar Çözüm Merkezi kıdemli üyesi ve 2019 yılında kurulan Üsküdar Üniversitesi Politik Psikoloji Merkezi'nin müdürüdür. Arıboğan 2010'dan bu yana Dünya Sanat ve Bilimler Akademisi üyeliğine kabul edilmiştir. Son dönemlerdeki çalışmaları güvenlik meselelerinin politik psikoloji perspektifinden incelenmesi ve çatışmaların barışçıl çözümü üzerine odaklanmıştır. Bir grup entelektüel ve bilim adamı tarafından “politik psikoloji” üzerine çalışmak amacıyla kurulan disiplinler arası ve uluslararası bir topluluk olan Uluslararası Diyalog Girişimi'nin (IDI) kurucularındandır. Çok sayıda makalesi ve 10 kitabı bulunan Arıboğan'ın eserleri arasında Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya, Geleceğin Haritası, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Terör: Tarihin Sonunda Barışın Sonuna, Büyük Resmi Görmek ve Duvar'ı (İngilizceye de çevrilmiştir) sayabiliriz.

Prof. Deniz Ülke Arıboğan

Prof. Deniz Ülke Arıboğan is a political scientist who currently serves as the Dean of Faculty of Humanities and Social Sciences, at Üsküdar University, Istanbul. She is also a senior fellow at the Centre for the Resolution of Intractable Conflict (CRIC), University of Oxford, Harris Manchester College and founder of the Director of Üsküdar University Political Psychology Center, which was established in 2019. She is also a fellow of World Academy of Art and Sciences since 2010. Focusing her most recent work on the examination of security issues from a perspective of political psychology and non-violent methods for resolving conflicts, Arıboğan is a founding member/board member of the International Dialogue Initiative (IDI), an international and interdisciplinary group of intellectuals and scientists, founded to this end. She has published a number of articles, as well as 10 books. Among her books are Far East Asia under the Shadow of China, The Map of the Future, Theories of International Relations, Terror: From the End of History to the End of Peace, Seeing the Big Picture, and the Wall.

Pandemi Sonrası Dönemde Küresel Güvenlik ve İşbirliği: 19. Yüzyıl Avrupa Ahenginden 21. Yüzyılın Küresel Ahengine

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan

Üsküdar Üniversitesi

denizulke.aribogan[at]uskudar.edu.tr

Özet

“Avrupa Ahengi” sistemi 19. yüzyıl boyunca sürdürülebilir görece istikrarlı ve barışçıl bir düzen kurgulamakla birlikte, o düzenin kendi içinden yükselen dönüştürücü ve devrimci dinamiklerini durdurması mümkün olamamıştır. 20. yüzyılın başlangıcında Avrupa coğrafyası politik güç dengelerindeki değişimlerden ve özellikle askeri teknolojideki ilerlemeden kaynaklanan yeni arayışların sinyallerini vermeye başlamıştır. İki küresel çaplı savaşa meydan veren önceki asırdan 21. yüzyıla kalan uluslararası politika mirası, “devletlerin dış politikalarının toplamından oluşan bir ilişkiler bütünü” değil, “devletlerin sistemde değişiklik yapabilmeleri adına çok az alanın kaldığı” küreselleşmiş bir dünyadır. Bu yeni ortamda küresel güvenlik algıları, geleneksel askeri çerçevenin dışına çıkarak çevresel tehlikeler, salgın hastalıklar, iktisadi krizler ve doğal afetler gibi yeni boyutlarıyla şekillenmektedir. Öte yandan ilk yirmi yılda “küresel terör” ve “küresel ekonomik kriz” gibi iki büyük tehditle karşılaşılan küresel toplumun, tam da “Endüstri 4.0” uygarlığına geçişin eşliğinde birçok belirsizlikle mücadele ederken bir de pandemiye (COVID-19) yakalanması varoluşsal bir krizin kapısını aralayan ağır bir travmadır. Bu koşullarda pandemi gibi tüm ülkeleri tehdit eden ortak bir düşmanın varlığına rağmen, işbirliği yerine ülkeler arasındaki rekabetin ön planda olması ve BM, NATO ya da DSÖ’nün ortak bir platform olarak kullanılamaması, gelecek adına umut vermemektedir. Önümüzdeki dönemde barış ve güvenliğe yönelik tehditlerin, küresel terör, çevre, salgın gibi devlet dışı alanlardan ve sadece belirli bir bölgeye yönelik değil, ABD-Çin rekabeti gibi, büyük güçler arasındaki ilişkileri de kapsayacak şekilde ve küresel bir içerikte olacağını bilmek önemlidir. 19. yüzyılda hayata geçirilebilir “Avrupa Ahengi” sistemini 21. yüzyılda bir “küresel ahenk” modeline dönüştürebilmek ancak çok taraflı ve adil bir katılımı mümkündür.

Anahtar Kelimeler

*Avrupa ahengi, küresel ahenk, pandemi, güvenlik, küresel işbirliği,
ABD-Çin rekabeti, COVID-19.*

Global Security and Cooperation in the Post-Pandemic Period: From the Concert of Europe in the 19th Century to the Concert of Globe in the 21st Century

Abstract

The establishment of the 19th century “Concert of Europe” provided a relatively sustainable political stability and peace for almost 100 years, yet was unable to prevent from transformative powers and revolutionary dynamics rising from within. At the turn of the 20th century, European continent began to signal new quests for change, resulting from shifts in the political balance of power and especially due to the advancements in military technology. The international policy heritage to the 21st century from the previous one that gave rise to two global wars, is not a “total sum of the relations among nation-states”, but a globalized world where “there is little space of manoeuvre left for the states to make changes in the system”. In this new setting, perceptions of global security go beyond the traditional military framework and are reshaped within the perceptions of the 21st century security architecture with its new dimensions such as environmental threats, epidemics, economic crises and natural disasters. On the other hand, it was exactly a severe trauma that paves the way to an existential crisis for the global society, who have already faced with two major threats, as “global terrorism” and “global economic crisis” in the first twenty years of the new century to suffer a pandemic (COVID-19), while fighting against many uncertainties of being on the verge of a transition to a new civilizational mode, namely Industry 4.0. Despite a common enemy, “the pandemics”, that equally threatens all countries, they are unable to operate the UN, NATO or WHO as a common platform of cooperation but as a ground for competition between countries, which does not seem promising for the future. It is crucial to know that the future threats to peace and security in the upcoming period will not emerge from only non-state actors such as global terrorism, environmental problems or pandemics etc., and will not be limited to a particular part of the world, but also rise from interstate relations, like US-China rivalry. It is only possible to transform the 19th century “Concert of Europe” model, into a 21st century “Concert of Globe” system, with a multilateral and fair participation of the members of the global community.

Keywords

Concert of Europe, concert of globe, pandemic, security, global cooperation, US-China rivalry, COVID-19

Giriş

1971 yılında Alman ekonomist Klaus Schwab tarafından kurulan ve 1987’de Dünya Ekonomik Forumu adını alan kuruluş, her yıl Davos’ta binlerce önemli figürü bir araya getirmenin yanı sıra Doğu ve Batı Almanya liderlerinin ilk defa buluşması, Güney ve Kuzey Kore’nin ilk defa bakanlar düzeyinde toplanması gibi tarihi olaylara da ev sahipliği yapmıştı. 2017 yılının Ocak ayındaki toplantı ise siyasi tarih açısından başka bir önemli açılıma sahne oluyordu. Dünyanın en büyük Komünist Partisi’nin lideri ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, küresel kapitalist ekonominin gidişatının belirlendiği Davos toplantısına katılma kararı almıştı. 90 ülkeden 2500’den fazla katılımcının bulunduğu bu toplantıda, uluslararası sistemin en büyük ekonomik gücü olma yolunda hızla ilerleyen Çin’in, büyük stratejisini artık “sahneyi kapma ve insanlığa daha fazla katkı yapma zamanımız geldi” (“Xi Jinping’s Report”, 2017) söylemiyle kurgulayan güçlü liderinin, küresel gelişmeler konusunda neler söyleyeceği fazlasıyla merak edilmekteydi.

Dünya Ekonomik Forumu’na katılan ilk Çin Devlet Başkanı unvanını taşıyan Jinping, “Zamanımızın Sorumluluklarını Birlikte Omuzlamak” başlıklı konuşmasına Charles Dickens’ın “İki Şehrin Hikâyesi” adlı romanından alıntılacağı şu sözlerle giriş yapmıştı: “Zamanların en iyisiydi; zamanların en kötüsüydü.” (“World Economic Forum”, 2017). Orijinal metin şöyle devam etmekteydi:

Hem aklın çağıydı, hem aptallığın.

İnancın da devriydi, kuşkuculuğun da.

Aydınlığın mevsimiydi, karanlığın mevsimiydi.

Umudun baharı, umutsuzluğun kışıydı.

Hem her şeyimiz vardı, hem hiçbir şeyimiz yoktu.

Hep birlikte ya doğruca cennete gidecektik, ya da diğer tarafa (Dickens, 2012, s.6)

Dickens bu ifadeleri Fransız Devrimi’nin ürettiği kargaşa ortamını ve bu düzensizliğin sosyo-psikolojik yansımalarını anlatmak için kullanmıştı. 18. yüzyı-

İn sonlarında geçen hikâyede, Paris şehri yaklaşık 40 bin kişinin giyotine gönderildiği bir terör döneminin yıkıcı etkilerini yansıtırken, Londra'daki şartlar ise henüz bebeklik aşamasındaki endüstri devriminin yenilediği, güvenli ve umut dolu bir düzen olarak resmedilmekteydi. Gerçekten de o yıllarda doğmakta olan yeni üretim ilişkilerinin tetiklediği sosyal ve siyasal değişim, oldukça sancılı bir süreçle şekilleniyor, revizyonist ve statükocu eğilimler çatışmacı ve güvensiz bir ortamın doğumuna zemin hazırlıyordu. Buna karşın düşünsel ve entelektüel bakımdan büyük bir sıçrama dönemine girmiş olan Avrupa, bir yandan sömürge imparatorluklarının gücüyle palazlanırken diğer yandan endüstriyel ve askeri kapasitesiyle dünya sisteminin merkezine konumlanmaya başlamıştı.

İleriki dönemde “insan zihninin devrimi” (Palmer, 1963, s.3) olarak da tanımlanacak olan Fransız Devrimi, yeni Avrupa'nın inşasında önemli bir kırılma noktası olmuştu. Zira bu devrim, sadece yerel bir politik isyan hareketi olmadığı gibi, aynı zamanda yönetim sisteminin, üzerine bina edildiği tüm değerlerin toplumsal, ekonomik ve kültürel temelleriyle birlikte değişmesi ve dağılması anlamında bir ateşleyici rolü oynamıştır. Kuşkusuz “*liberté, égalité, fraternité*” (özgürlük, eşitlik, kardeşlik) sloganıyla, devrimin etkilerini yalnızca Avrupa'ya değil tüm dünyaya yansıtan ve 1815'e dek ordularıyla Avrupa'yı sallayan Napolyon'un bu inşa sürecindeki rolünü göz ardı etmemek gerekir. Devrim, onu destekleyenler açısından monarşide saygın bir yeri olan geleneksel baskılardan, soyluluktan, kurumsallaşmış dinden kurtuluşu vaat ederken, karşıtları için ise ayaktakımının karanlık güçleri ve terörle eş anlamlı (Davies, 2006, s.725) bir içeriğe sahiptir. Nitekim değişim ve onu durdurma çabası, o dönemin en önemli belirleyicisi haline gelmiştir. Devrimin fikriyatından doğan ve farklı uçlarda gelişen “liberalizm, sosyalizm ve nasyonalizm” -üç “izm” olarak da bilinir (Billington, 2009, s.236)- akımları, yalnızca 19. yüzyılın politik mimarisinin şekillenmesinde pay sahibi olmakla kalmamış, etkileri günümüze kadar uzanan tüm revizyonist akımlara bir temel sağlamıştır.

Avrupa Ahengi Sistemine Doğru

Fransız Devrimi kuşkusuz yayılma hızı ve erişim menzili göz önüne alındığında kolayca fark edilebileceği gibi boşlukta ürememiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru üretim ilişkileri radikal biçimde dönüşürken, feodal sistemin son kalıntıları da yok olma sürecine girmiştir. 1700'lerin sonlarına doğru merkantilizmin yerini üretim ekonomisine bırakmasıyla birlikte sömürgeciliğin küresel düzeyde yayılımı ve uygulama biçimi değişmiş, eski yağmacı ve tek taraflı sömürgecilik anlayışı yerini ekonomik bağımlılıklar kurma arayışındaki yeni sömürgecilik yaklaşımına bırakmıştır (Arıboğan, 2019a).

Bir yandan Fransız Devrimi ile başlayıp Napolyon'un askeri yayılım stratejisiyle hız kazanan siyasal, entelektüel ve düşünsel dönüşüm, diğer yandan Endüstri Devrimi'nin etkisiyle filizlenen yeni ekonomik düzen, kentleşen nüfusun yarattığı sosyolojik değişim ve üretim patlamasının yarattığı yeni emperyalist stratejilerle birleşince tarihsel bir kırılma döneminin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Tarihin debisinin hızlandığı bu dönemler, 1815'e gelinceye dek

bugün modern politika olarak bildiğimiz birçok olgunun doğumuna zemin hazırlamıştır: Geleceğe bir sıçrama olarak devrim olgusu; politik belirleyiciler olarak “sağ ve sol” tanımları; evrensel insan hakları ve oy verme hakkının yaygınlaşması; Musevilerin özgürleştirilmesi; ilk başarılı köle isyanı ve köleliğin kaldırılması; terörün devletler gerilla savaşının ise direniş hareketleri tarafından kullanılan taktiksel araçlar olarak sivrilmesi; demokratik özlemleri alt etme yolu olarak polis devletinin yanı sıra otoriteryanizm ve lider kültürünün yükselişi (Hunt, 2020).

Endüstri Devrimi, tarihçi Eric Hobsbawm’a (1989, s. 58) göre “en azından tarımın ve kentlerin icadından beri, dünya tarihinin muhtemelen en önemli olayı olmuştur”. Toplumsal yapı bu dönemden sonra ciddi ölçüde farklılaşmış, özellikle tıpta sağlanan gelişmelere paralel olarak Avrupa’da nüfus artışı büyük bir hız kazanırken, 1800’lerin başlarında 187 milyon olan nüfus, 1900’e gelindiğinde 400 milyon civarına yaklaşmıştır (McNeill, 1994, s. 467). Köylerden kentlere doğru akan nüfus ve fabrika tarzı üretime geçişle birlikte yayılma hızı ve menzili yükselen “yeni ekonomi”, toplumsal dokuda da ciddi bir farklılaşma yaratmıştır. Tarım toplumundan endüstriyel dünyaya doğru kayan emek ve üretim ilişkilerindeki yenilenme, kaçınılmaz bir biçimde üst yapıda da bir yenilenme zorunluluğunu dayatmıştır. Ortaçağın sonlarında feodal ilişkilerden sömürge imparatorluklarına dönüşmüş olan siyasi model, bir sonraki aşamada, yani endüstriyel toplumun filizlendiği dünyada, özellikle Avrupa coğrafyasında “modern ulus-devletler sistemi”nin ortaya çıkışına önyak olmuştur (Wimmer, Yuval, 2010).

Bir yandaki yıkımın diğer yanda büyük bir inşa sürecini tetiklemiş olması beklenmeyen bir durum değildir. Endüstri/sanayi toplumu yepyeni siyasi, ekonomik, sosyolojik ve kültürel kodlar üzerinde inşa edilirken, binlerce yıllık geleneksel yapılar çözülmüş, tarımsal uygarlıktan kalan ekonomik, sosyal ve siyasi yapılar tarihe karışmıştır. 19. yüzyıl aynı zamanda savaşın da endüstriyel olduğu bir dönemdir. 1880’lerle beraber askerî mühendislik ön plana çıkarken, buharlı gemilerin devreye girmesi ve demiryollarının kitlesel uzun mesafeli yolculukları mümkün hale getirmesiyle askerî yaklaşımlarda devrim niteliğinde bir dönüşüm söz konusu olmuştur (McNeill, 1982, s.223). 1800’lerin ikinci yarısından itibaren gündeme gelen endüstriyel askerî ekipman üretimiyle birlikte sınırlar aşırı silah ticareti de başlamıştır (McNeill, 1982, s.241).

Siyasal yapının klasik güç dengesi sistemine göre -yani çok merkezli bir yapıda şekillendiği- Avrupa’da, Napolyon Savaşları’nın ardından toplanan 1815 Viyana Kongresi’yle yaklaşık yüz yıl sürecek bir “Avrupa Ahengi” (*Concert of Europe*) dönemi başlamıştır. “Viyana Sistemi” de denilen bu politik tasarım, uzun bir dönem kanlı savaşların önüne geçmeyi başarmış ve 200 binden fazla insanın ölümüne yol açan Fransa-Prusya Savaşı’nın (1870-1871) dışında merkez Avrupa’yı sarsacak ölçüde bir devletlerarası politik sorun ortaya çıkmamıştır. Avrupa’nın doğusu ise biri Kırım merkezli (1853-1856) olmak üzere, iki büyük Osmanlı-Rus Savaşı’na (1877-1878) şahitlik etmiştir (“19th Century Inter”, t.y.). İrili ufaklı diğer savaşların dâhil edilmesi halinde bile Avrupa genelinde ortaya

çıkan sonuç, ahenk dönemi boyunca savaşlar nedeniyle ölümlerin oranının bir önceki yüzyıla göre yedi kat daha az olduğudur (Evans, 2010). Bu şekilde 19. yüzyıl Avrupası “pek çok küçük savaşa izin vermekle birlikte bunların genel ve güç dengesini bozucu bir savaşa dönüşmesini engellemiş, değişim ve muhafaza eğilimlerini çok iyi dengelemiştir.” (Frankel, 1964, s.161).

Merkez Avrupa açısından imparatorlar arasındaki dayanışmayı doğuran temel güvenlik endişesi, bu dönemde ortaya çıkan politik akımların iç istikrarsızlığı kuvvetlendirecek biçimde bir “Devrimler Çağı”nın (Hobsbawm, 1996a) kapısını açmasıdır. Bütün Avrupa’yı kasıp kavuran devrimci hareketler statükolarını savunmaya çalışan mevcut siyasi otoriteleri ittifak haline geçirmiştir. Çünkü hepsi, birinde bile ortaya çıkacak zafiyetin domino taşı etkisi yaratarak tüm Avrupa’ya, yani kendi ülkelerine sirayet edebileceğinin farkındadırlar. Bu nedenle özellikle Avrupa’nın büyük beşlisi olarak bilinen Avusturya, Prusya, Rusya, Britanya ve Fransa’nın başı çektiği bu uyum dönemi, her biri açısından hem küresel düzlemde giriştikleri sömürgecilik faaliyetlerinin kolaylaşması, hem de sarsıcı ve istikrarsız bir devrim döneminin hasarsız atlatılması için tek yol olarak görülmüştür. Nitekim Napolyon’un Waterloo yenilgisi sonrası 1815’te imzalanan II. Paris Antlaşması’nda “anti-liberal ve anti-devrimci ruhun” yükselmekte olan savaş sonrası düzenin tamamlayıcı parçası olduğu çok daha belirgindir (Lascurettes, 2017). Öte yandan Henry Kissinger’ın (1957, s. 5) da ifade ettiği gibi “bu dönem idealist bir kuşağın bütün umutlarını gerçekleştirememiş olsa da onlara bundan belki daha önemli bir şey vermiştir: Hayallerinin büyük bir savaş ya da kalıcı bir devrim olmadan gerçekleşebileceği bir istikrar dönemi”.

Avrupa Ahengi Sisteminin Temel Özellikleri

“Avrupa Ahengi” sistemi, 19. yüzyıl Avrupa dengelerini ve anarşik bir düzen içinde sağlanan diplomatik ve uluslararası politik dinginliği açıklamakta çok elverişli bir modeldir. Realistler açısından uluslararası güç dağılımı ve çıkar algıları çerçevesinde ulus-devletlerin ittifak halinde hareket edebildiğini gösteren bu sistem, liberaller açısından uluslararası örgütlerin ve işbirliğinin faydalarını gösteren bir model, konstrüktivistler içinse devletlerarasındaki etkileşimlerin bir ürünü olarak ortaya çıkan ve transnasyonal kolektif kimliklerin önemini ortaya koyan bir örnektir (Lascurettes, 2017). Bir dizi ittifak antlaşmaları ve deklarasyonlar üzerine yapılandırılmış olan bu sistem “Avrupa dışı güçleri göz ardı etmesi itibarıyla özünde Avrupa’nın büyük güçlerinin çıkarlarını koruma arayışındadır ve ne dünya sathında barışı ne de adaleti sağlamak için tasarlanmıştır.” (Schulz, 2019, s. 27).

Ahenk sisteminin odağında, Avrupa’nın büyük güçlerinin elit devlet adamlarının bir araya gelerek, kendi aralarındaki ilişkilerde belirli prensiplere bağlı kalacaklarını taahhüt etmeleri vardır. Buna karşın 1815 öncesi tüm uluslararası antlaşmaların kralın/egemenin ölümü halinde lağvolması ve ancak yeni gelen kral tarafından yenilenmesi şartıyla geçerliliğini sürdürmesi esasına dayansa da, bu tarihten sonra uygulama kalkmıştır. Antlaşmalar, monarklar tarafından kişisel olarak değil devletlerarasında imzalanmış sayılmış, işlerlikleri de taraf-

lardan birisinin bundan çekilmeyi istemesi halinde geçersiz kılınmıştır (Evans, 2010).

Avrupa Ahengi döneminin kurucu prensiplerini dört esas üzerinden tanımlamak mümkündür (Lascurettes, 2017). Bunlardan ilki; sistemin en güçlü aktörlerine, yani büyük devletlere *a priori* özel bir statü sağlayarak kendilerinin farklı olduğunu ispatlamak için gereksiz zorlamalara girmelerine engel olmaktadır. Nitekim 19. yüzyıl boyunca sağlanan görece istikrarın temelinde, Napolyon sonrası dönemin büyük güçlerinin bir araya gelerek kendilerine ayrıcalıklı bir konum sağlaması ve bütün Avrupa'yı yönetmeye, barışı kurgulayıp korumaya talip olmaları yatmaktadır. 30 Mayıs 1814'te imzalanan ve VI. Koalisyon Savaşlarını sona erdiren I. Paris Antlaşması'nda, Britanya, Avusturya, Rusya ve Prusya kendilerini büyük güçler olarak tanımlamış ve kıtada barışı kurmak adına kendi kendilerini yetkilendirmişlerdir. Avrupa'nın neredeyse bütün devletlerinin katıldığı görüşmelerde 200'den fazla delege bulunmasına karşın, kararlar muzaffer dördü tarafından alınmış ve toplantılarda ilk defa "büyük ve küçük güçler" ayrımı yapılmıştır. Bu ayrım, Viyana Kongresi'nde resmî diplomatik yazışmalara da girmiştir (Reinalda, 2009).

Viyana Kongresi öncesi yapılan II. Paris Antlaşması da Dördü İttifak Antlaşması'na paralel olarak şekillenmiş ve yine sistemin büyük güçlerinin statükoyu koruyucu şekilde birbirleriyle danışma ve yardım mekanizmalarını çalıştırmayı hedeflemiştir. Viyana öncesi Rusya'nın girişimiyle kurulan ve Prusya ile Avusturya'nın dâhil olduğu "Kutsal İttifak" antlaşması ise Ortodoks, Protestan ve Katolik kralları bir araya getirerek, statükonun Hristiyanlık çatısı altında korunmasını sağlamaya çalışmıştır. Her üç ülke de tehditlere karşı birbirlerine yardım edeceklerine dair söz vermişlerdir. Büyük küçük bütün devletlerin katılımına açık bir çağrı yaparak onları Metternich ve Castlereagh'ın kurgulamaya çalıştığı elit birliğe bir alternatif yaratmaya davet etmişlerdir (Bridge, Bullen, 2013, s.39). Kısaca, Viyana Kongresi'nin öncesi ve sonrasında bir dizi ittifak, kongre ve konferanslarla örülmüş olan sistemin mantığı genel olarak Avrupa'nın büyük güçlerinin arzularını yansıtmıştır.

Avrupa Ahengi sisteminin ikinci özelliği, kıtada hüküm sürmekte olan politik ve toprağa dayalı statünün sadece büyük güçler tarafından tasarlanabileceğini, savunulabileceğini ve yeniden tanımlanabileceğini ilan etmesidir. Yani uyum içindeki büyük devletlere danışmadan girişilen hiçbir tek taraflı sınır değişikliği girişimi kabul edilmeyecektir (Lascurettes, 2017). Avrupa'daki istikrarın bir bütün olduğundan hareketle kararlaştırılan bu ilke, birinci ilkenin devamı niteliğindedir. Napolyon Savaşları'nın ardından kurgulanan "Ahenk Sistemi" hem hegemonik girişimlere hem de devrimci yaklaşımlara bir bariyer oluşturma amacını taşıdığından, sadece Fransa'nın yeniden böyle bir girişimde bulunmasını değil başka herhangi bir hegemonik arayışın durdurulmasını da amaçlamıştır (Schulz, 2015).

Avrupa Ahengi sisteminin üçüncü özelliği, sorun çözme ve danışma adına, büyük güçler arasında düzenli toplantılar yapılmasını içeren gevşek bir me-

kanızma önermesidir (Lascurettes, 2017). Immanuel Kant'ın 1795 tarihinde yayımladığı “*Ebedî Barış*” (1960, s.27) adlı eserinde öngördüğü *foedus pacificum* modelinden esinlenen bu yaklaşım, hür devletlerin kurduğu ve devletler hukukuna dayalı bir yaklaşımla uzlaştırıcı antlaşmalar ve birlikler kurmak yoluyla barışın devamlılığını sağlayabileceği inancına dayanmaktadır. Ancak Kant'ın modelindeki cumhuriyetçi birliklerden çok monarkların yönetimindeki büyük devletler konsorsiyumu olarak tanımlanabilecek bir yapının kurgulandığı da açıktır.

Avrupa Ahengi sisteminin dördüncü özelliği, Avrupa sathındaki egemenlik iddialarının tanınması ve Viyana Sistemi içinde kurulan düzenin korunması çerçevesinde, büyük güçlerin yalnızca devrimci ve özgürlükçü olmayan yerel kurumlara olumlu bakabileceklerini ilan etmesidir. Ahenk sistemi değişimi değil muhafazayı esas alan bir yaklaşıma sahiptir ve dönemin olağanüstü değişim hızına karşı görece regresif ve zamanı durdurmaya çalışan bir tepkidir. Yaklaşık bir asır boyunca sürdürülebilen bir düzen kurgulamakla birlikte o düzenin kendi içinden yükselen dönüşüm dinamiklerini durdurması mümkün olamamıştır. 1860'da İtalyan birliğinin kurulması, 1871'de Alman prensliklerinin birleşerek ortak devletlerini kurması ve Avrupa anakarasının dışında kendi özgün gelişim stratejisini uygulayan Britanya'nın olağanüstü bir güce kavuşması, 20. yüzyıla girilirken eski statükonun sürdürülmesini imkânsız hale getirmiştir.

Asırlık Ahenk Döneminin Sonu: 20. Yüzyıl ve Küresel Çaplı Savaşlar

Avrupa Ahengi dönemi tek bir baskın gücün bulunmadığı çok merkezli bir dünyadan siyasi liderin kuzeybatı Avrupa'dan yükseldiği merkez-çevre hiyerarşisine dayalı bir uluslararası düzenin yükselişine de şahitlik etmiştir (Buzan, Lawson, 2013). 1900'lü yıllara girerken Büyük Britanya, “üzerinde güneş batmayan imparatorluk” olarak dünya karasal coğrafyasının %23'ünü ve dünya nüfusunun %24'ünü kontrol etmeye başlamıştır (Ferguson, 2004, s.15-16). Hızla ilerleyen sömürgeleştirme sürecinin sonucunda 1870'te Afrika'nın %10'u sömürge iken, 1890'da kıta topraklarının %90'ı sömürge haline getirilmiştir (Armaoğlu, 1999, s. 81).

20. yüzyılın başlangıcında Avrupa coğrafyası, bir yandan küresel emperyalizmin doğal sınırlarına ulaşmasından kaynaklanan sömürge paylaşım kavgası, diğer yandan sistem muhalifi siyasî hareketlerin etkisi ve endüstriyelleşme, modernleşme, kentleşme, ulus-devletleşme gibi değişim unsurları nedeniyle düzen değişikliği ihtiyacının sinyallerini vermeye başlamıştır. Sanayileşme milliyetçiliği, milliyetçilik ise ulus-devlet olgusunu üretirken (Gellner, 1983) küçük siyasi birimler birleşme, çok uluslu büyük imparatorluklar ise I. Dünya Savaşıyla birlikte tamamen dağılma sürecine girmişlerdir. Tarihiçi Laurence Lafore, I. Dünya Savaşı'nın başlamasının altında yatan nedenleri analiz ettiği *Uzun Fıtlı* (Lafore, 1997, s. 30) adlı eserinde sömürgeci rekabetin ve militarizmin etkisi savaşa giden süreci hızlandırmış olsa da asıl nedenin milliyetçilik fikrinin yaygınlaşması olduğunu söylemektedir. Nitekim Alman prensliklerinin birleşerek uluslararası rekabete dâhil olmasının yarattığı bozucu etki, kı-

zışan silahlanma yarışı, yeni ittifaklar sisteminin yükselmesi ve azınlıklardaki isyan damarıyla birleşince, “zamanın yeni ruhu” ortaya çıkmıştır: Değişim!

Avrupa merkezli sistemin çözülüşünü tetikleyen diğer unsur ise coğrafi yayılım açısından küreselleşmiş olan dünya sistemine Atlantik’in öte yakasından ABD’nin, Pasifik’in öte yakasından da Japonya’nın katılması olmuştur. 20. yüzyılın ilk küresel çaplı savaşında 100’den fazla devlet çatışmalara girmiş; Kanadalı askerler Fransa’ya, Anzaklar Gelibolu’ya, Hintliler Avrupa ve Ortadoğu’ya, Çinliler İngilizlerin, Afrikalılar Fransızların savaştıkları cephelere sürülmüşlerdir (Hobsbawm, 1996b). Çarpışmaların cephesi ilk defa Avrupa’nın sınırlarının çok ötesine çıkarak Atlantik ve Pasifik’e uzanmış, ilk deniz savaşı Falkland Adası’nda başlamıştır. 1918 yılına gelindiğinde savaşın bilançosu eşi görülmemiş ölçüde ağırdır. Harvard Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışmaya göre MÖ 500 yılından 1918 yılına kadar geçen zaman süresince 902 büyük savaş çıkmış, I. Dünya Savaşı’nda savaşanların ve kayıpların sayısı, kendisinden önceki 901 savaştan yedi kat fazla olmuştur (Bergman, 2014, s.345). 25 milyona yakın insanın hayatını kaybettiği tahmin edilen bu savaşın “tüm savaşlara son veren savaş” (Hollis, Smith, 1991, s. 19) olarak algılanması, insanlığın bir daha aynı hataları yapmayacağına dair iyimser beklentiden kaynaklanmıştır.

Savaşın yarattığı tahribat, 1920’li yıllarda, barışın geliştirilmesi meselesini uluslararası politikanın popüler teması haline getirmiştir (Preston, Wise, 1970, s.78). Bazıları tarafından Paris Paris Antlaşmalarının bir uzantısı olarak görülen ve 10 Ocak 1920’de savaşın hemen ardından kurulan Milletler Cemiyeti, eski istikrarlı ve dayanışmacı günlere duyulan bir özlemi de yansıtmaktadır. Kolektif güvenlik anlayışına duyulan ihtiyaçtan doğan örgütün kurucu mısakının ilk 10 maddesi savaşı engelleme ve barışı destekleme içeriğiyle şekil almıştır. Karl Polanyi (2001, s. 22) Cemiyet’in, geliştirilmiş bir “Avrupa Ahengi” sistemini canlandırma çabasının ürünü olduğunu söylemektedir. O dönemin şartları dört temel direk üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan ilki büyük güçler arasında uzun ve tahripkâr bir savaşın çıkmasını engelleyen bir güç dengesi sisteminin varlığı; ikincisi dünya ekonomisinin tekil örgütlenmesini sembolize eden bir ortak altın standardının kabulü; üçüncüsü kendi kendini düzenleyen bir pazar ve dördüncüsü ise liberal devlettir (Polanyi, 2001, s.3). Ancak 20. yüzyılın politik dengeleri -özellikle 1920’lerin sonlarından itibaren- farklı değerler üzerine bina edilmiştir.

Kuruluşundan itibaren 63 ülkenin üyeliğe kabul edildiği Milletler Cemiyeti, üyelerin sürekli giriş çıkış halinde olmaları dolayısıyla en kalabalık olduğu dönemde bile 60 üyeyi aşmayan bir yapıya sahip olmuştur. Proje açısından en büyük eksiklik, örgütün kurulma sürecinde Başkan Wilson’un önderliğinde en iddialı girişimci rolünü üstlenen ABD’nin Senato engeli yüzünden Cemiyet’e üye olamamasıdır. Sovyetler Birliği örgüte ancak 1934’te katılabılmış -5 yıl sonra da üyelikten çıkartılmıştır- Japonya, Almanya ve İtalya’nın dışarıda bırakılması başarısızlığı kaçınılmaz kılmıştır. Avrupa Ahengi sistemi, büyük güçlerin barış ve güvenliği sağlama sorumluluğunu alması bağlamında Milletler Cemiyeti Kon-

seyi'nin öncüsü (Murphy, 1983, s. 10) olarak görülse de dönemin ekonomik, politik ve uluslararası şartları nedeniyle aynı etkinliği sürdürememiştir.

Savaş sonrası barış antlaşmalarına ilaveten aktive edilen en önemli girişimlerden birisi de 1928'de imzalanan ve savaşın uluslararası politikada meşru bir araç olarak kullanımını yasaklayarak uzlaşmazlıkların doğası ve kaynağı ne olursa olsun barışçı yollarla çözümünü öngören Briand-Kellogg paktıdır (Kellogg-Briand Pact, t.y.). Özünde 19. yüzyıl modelini hedefleyen bu çaba, stratejist George Kennan'ın "çocukça", diplomat Kenneth Adelman'ın "maskaralık", Henry Kissinger'ın ise "anlamsız olduğu kadar dayanılmaz" olarak tanımladığı bir barış girişimi olarak tarihe geçmiştir (Hathaway, Shapiro, 2017, s. XII).

Gerçekten de uluslararası çapta yapılan tüm düzenlemeler ve savaş bir araç olarak işlevsiz kılma çabaları, özellikle 1929 krizi sonrası ortaya çıkan politik ve ekonomik baskının altından kalkamamış, aksine bu girişimlerin başarılı olacağına dair inanç ve iyimserlik, yeni bir savaşın önlenememesindeki esas faktörler olmuştur. Bu anlamda Stanford Üniversitesi'nin özgürlük ve barış savunucusu rektörü David Starr Jordan'ın 1913 yılında *Independent*'ta yazdığı bir makalede "Avrupa'da bir büyük savaşın yaklaşmakta olduğu konusunda ne diyebiliriz?" diye sorduktan sonra "hiçbir zaman gelmeyeceğini söyleyebiliriz; insani deneyimlerimize göre bu imkânsız" cevabını vermesi (Jordan, 1913, s. 467) oldukça bilinen bir örnektir. Nitekim "I. Dünya Savaşı'nın ardından yapılan barış düzenlemeleri konusunda en iyi bilinen olgu, bu düzenlemelerle ikinci ve daha büyük bir savaşın engellenememiş olduğudur" (Roberts, 2003, s. 249).

II. Dünya Savaşı birincisinden çok daha büyük bir kıyıma sahne olurken, yaklaşık 19 milyon askerle birlikte 20 milyon sivilin yaşamı son bulmuştur (Brezinski, 1994, s. 9). Savaş sonrasında hem "barış ve güvenliğin sağlanması" hedefli BM'nin (1945) hem de "bölgesel savunma" hedefli NATO (1949) ve Varşova Paktı'nın (1954) kurulması, iki farklı perspektifin işlerlik kazanmasına yol açmıştır. Siyasi elitler aynı anda ortak güvenlik tehditlerini bertaraf ederek statükonun devamlılığını sağlayacak küresel bir örgütlenmenin ve bunun sağlanamaması halinde olası bir savaş durumunda devreye girebilecek askerî ittifak zincirlerinin tasarımına girişmişlerdir.

BM, küresel ve büyük güçlerin ayrıcalıklı konumlanmasını sağlayan bir örgütlenme olarak Avrupa Ahengi modelinin küresel çapta kurgulanmasına yönelik bir bakış açısına sahiptir. Savaşın beş galibine -ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa- büyük güç statüsüyle Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı tanınması ve daimi üyeler olarak konumlandırılması, 1815'ten kalan o ruhun yansımasıdır. Dünya sistemi, hiçbir şartta eşitler arası bir politik arena olarak görülmemiş, istikrar ve güvenliğin ancak büyük güçler arasında kurulacak bir uyumla sağlanabileceğine dair eski inanç, bu düzende de geçerli kılınmıştır.

Avrupa Ahengi sistemi birçok bakımdan ardılı konumundaki örgütlenme modelleri olan Milletler Cemiyeti ve BM için bir örnek oluşturmuştur. Her şeyden

önce üçü de, dünyayı yönetmeye talip bir imparatorluk kurma arzusundaki bir devleti durdurmak amacıyla bir araya gelen müttefiklerin yıkıcı bir savaşın ardından kurduğu yapılardır. Bu şekilde Avrupa'nın büyük güçleri, aralarındaki barışı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda geleneksel monarklar olarak liberal, demokratik ve milliyetçi ayaklanmalara karşı iç istikrarlarını da güvence altına almışlardır. Bu bakımdan BM'nin birbirini takip eden bu süreçler içinde 1815'ten sonra kurulan uluslararası kurumlaşma çabalarına ilk değil, üçüncü örnek olduğunu söylemek mümkündür (Trentt & Schnuur, 2018, s. 22-23).

BM, ikinci küresel çaplı savaşın ardından kurulan tek düzenleme aracı değildir; hatta konumu iki kutuplu sistemin ideolojik kalıplarına bağlı yarılmanın yanında tali olarak bile kabul edilebilir. Özellikle soğuk savaş yılları boyunca iki kutuplu bir düzenin işlerlik kazanması ve tüm güvenlik algılarının, "somut olarak tanımlanmış ötekine karşı bir savunma pozisyonu" almak çerçevesinden şekillenmesi, 20. yüzyılın son on yılına kadar devam edecek olan mimarinin en önemli direklerinden birisidir. Bu şekilde bir yandan savunma ittifakları hayata geçirilirken, diğer tarafta da savaştan muzaffer olarak çıkıp sistemin en büyük iki süper gücü olduğu tescillenen ABD ve Sovyetler Birliği'nin kurulduğu küresel statükonun korunması ve her türlü revizyonist başkaldırının engellenmesi hedeflenmiştir.

İdeolojik bloklaşma ve nükleer denge esasları üzerine bina edilmiş olan Soğuk Savaş, kimilerine göre ABD, Rusya ve müttefiklerinde devasa askeri endüstrilerin kurulmasına imkân vermiş "hayali bir savaştır" (Kaldor, 1990). Wallerstein (1993, s. 1-2), bu iddiayı bir adım öteye taşıyarak ABD ve SSCB arasında bir ortaklık ilişkisinden bahsetmektedir. Ona göre II. Dünya Savaşı sonrası *Pax Americana*'nın kuruluş dönemidir ve bu yapı dört direk üzerine temellenmiştir. Bunlardan ilki, aralarında mağlup devletler olan Almanya ve Japonya'nın da bulunduğu bir ittifak ilişkisi içinde büyük endüstriyel güçlerin bir araya getirilmesidir. Buna ABD "özgür dünya" adını verecektir. İkincisi, SSCB'nin ideolojik bir rakip olarak konumlandırılması, Avrupa'da barışın sürdürülmesi ve sınırların değiştirilmemesi koşuluyla "Sosyalist Blok" olarak tanımlanan sınırlar içerisinde liderliği üstlenmesidir. Üçüncüsü ABD'nin dünya sistemini koruma sorumluluğu konusunda yerel kabulün sağlanması ve Üçüncü Dünya'da sömürgelerin yavaş yavaş uluslaştırılmasıdır. Soğuk Savaş'ın kurduğu görece istikrarın temelinde ise ABD'nin başatlığı üzerinden gelişen bir rıza bulunmaktadır.

Soğuk Savaş kimilerine göre bir savaş, kimilerine göre ise sıcak savaşın önünü alan bir barış kurgusu olarak tarihe geçmiştir. Bu dönemin dayanağı olan barış ve güvenlik prensipleri Trans-Atlantik ve Pasifik eksenlerinde 75 yıllık bir barış düzenini sürdürmeyi başarmıştır. İki kutuplu güç dengesinin sağladığı istikrar, sistemin başat aktörleri arasında sıcak bir çatışma ihtimalini ortadan kaldırmış, küresel çapta büyük bir ekonomik ve politik gelişime ön açarak Avrupa Birliği gibi bir projenin filizlenmesini sağlamıştır. Soğuk Savaş'ın bitimi, uluslararası sisteme yeni devletlerin katılmasına imkân verirken, dünya sathında 26.000 km'lik yeni bir sınır hattı ortaya çıkmıştır. BM'nin 33 yeni üyesinin

26'sı yeni devletlerdir ve bunlardan 17'si çözülen Sovyetler Birliği'nin enkazından doğmuşlardır (Roche, 2014).

Soğuk Savaş'ın bitiminin sembolü, 1989 yılının Kasım ayında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıdır. Bu tarihten sonra Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği coğrafyası küresel kapitalist pazarla bütünleşmiş, bağımsızlığını kazanan ülkelerden bazıları NATO üyeliğine kabul edilirken bir kısmı da 1994 yılında kurulan Barış İçin Ortalık ("Partnership for Peace", 2020) projesi dâhilinde küresel barış sistemine eklenmiştir. Demirperde'nin yıkılmasının ardından gelişen ortaklıklar ve işbirliği sürecinin zirve noktasına taşınmasıyla, ekonomik ve politik bir standart olan liberalleşme ve demokratikleşme akımlarının küresel norm olarak benimsenmesinin öntü açılmıştır. Nitekim Francis Fukuyama'nın (1989) "Tarihin Sonu"nun tezleri çerçevesinde gelişen ve liberal demokrasilerin yüzyıl boyunca kazandıkları zaferlere artık nihai olanın da eklendiği düşüncesinin temelinde de küreselleşmenin geri dönülemez bir aşamaya geldiği inancı yatmaktadır.

20. yüzyılın kimilerince bir Amerikan yüzyılı olduğuna ve onun temsil ettiği ideallerin bir asır boyunca girdiği her mücadeleden galip çıktığına dair görüşler, "alicenap imparatorluk" (Porter, 2017) olarak nitelendirilen ABD liderliğinde tek kutuplu bir dünya düzeninin kurulduğu şeklinde de yorumlanmıştır. Kimilerine göre "Roma'dan bugüne diğer ulusları bu derece geride bırakan başka bir güç daha olmamış" (Nye, 2002, s. 1) ve bu durum dünya sisteminde "hegemonik bir istikrar" (Gilpin, 1991, s. 88) sağlama konusunda elverişli bir ortam sağlamıştır. Buna karşın "dünya düzdür" (Friedman, 2006) tezleri eşliğinde gelişen ve bilişim, internet devrimiyle hızlanan yeni düzende, artık devletlerin dışında yeni aktörlerin de bulunduğu ve bunların devletlerle rekabet eder güç kapasitesine ulaştığı da göz ardı edilmemelidir.

Yeni düzen, sanayi uygarlığının öngördüğü biçimde üretimi ulus-devlet sınırları içinde planlamadığı gibi, tüm dünyanın küresel bir köye dönüştüğü bütünleşik bir ortamda hareket etmektedir. Devletler ile devlet olmayan aktörler arasındaki savaşın görünen ve görünmeyen düzlemlerde devam etmesi siyasi kutuplaşmanın kompleks bir hat üzerinden şekillenmesine yol açmıştır. 1970'li yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler çalışmalarında gündeme gelen ve sistemi tanımlamakta kullanılan "uluslararası-sonrası politika" (Rosenau, 1990) ya da "örümcek ağı" (Burton, 1971) gibi kavramlar, endüstri sonrası (*post-industrial*) düzenin karmaşa ilkesi üzerine inşa edilen politik mimarisini tanımlamakta oldukça işlevseldir (Arıboğan, 2019b, s. 34). Nitekim 1973'te Daniel Bell'in literatüre soktuğu "post-endüstriyel toplum" (Bell, 1973) kavramı da sosyolojik dönüşüme işaret etmekte ve her yeni uygarlık gibi bunun da bireysel ve toplumsal yaşamının tüm alanlarına sirayet eden bir değişimi dayatacağını öne sürmektedir.

Ekonomik anlamda bu değişim, devasa bir kapitalist pazarın kurulması, yatırım ve üretimin küresel çapta dağılması, emeğin mobil hale gelmesi, küresel finansın coğrafyasızlık özgürlüğünü kullanarak olağanüstü akışkanlığa ve mil-

liyetsiz bir kimliğe sahip olması gibi bazı döneme özgü gelişmelerle şekillenmiştir. Siyasal düzlemde ise bunun karşılığı uluslar-devletlerarası bir sistemden, küresel ve devlet olmayan aktörlerin de dâhil olduğu yeni bir çoğulcu etkileşim modeline doğru geçiştir. Doğal olarak 21. yüzyılın güvenlik mimarisinde bu yeni tip aktörlerin şu veya bu şekilde dâhil olduğu bir denklem içerisinde kurgulanmıştır. Uluslararası politika, bu yeni sistemde “tüm devletlerin dış politikalarının toplamından oluşan bir ilişkiler bütünü” (Gönlübol, 1978, s. 27) değil, aksine “devletlerin dış politika yapımında oynadığı rollerle sistemde değişiklik yapabilmeleri adına çok az alanın kaldığı” (Rosenau, 1990, s. 279) küreselleşmiş bir dünyada gerçekleşmektedir. Kuşkusuz küresel güvenlik algıları da, “kapsamlı güvenlik” (*comprehensive security*) kavramıyla tanımlanan içeriğiyle, geleneksel askeri çerçevenin dışına çıkarak çevresel tehditler, salgın hastalıklar, iktisadi krizler ve tabii afetler gibi boyutlarıyla değerlendirilmeye başlanmıştır (Derian, 1995, s. 26). Böylelikle gündelik yaşamın ekonomik, politik, sosyolojik, teolojik, teknolojik vb. birçok alanının güvenlik odaklı olarak yorumlanması kaçınılmaz hale gelmiştir.

21. Yüzyılın Güvenlik Algısı: Terör, Ekonomik Kriz ve Pandemi Süreci

Yeni yüzyılın 11 Eylül terör saldırısıyla başlaması, güvenlik endişelerinin diğer tüm güç, barış, rekabet, çatışma, işbirliği vb. meselelerinin önüne geçmesine neden olmuş ve zamanın ruhu bu dinamik üzerinden yükselmiştir. Küresel terör tehlikesinin, kitlesel bir güvenlik tehdidi üretme anlamında uluslararası rekabet ve çatışmaların önüne geçtiği 2001 sonrası dönem, sistemin bütün büyük güçlerinin bir araya gelerek kararlar aldığı ve “radikal İslami terör” olarak tanımlanan ortak düşmana karşı tavır belirlediği bir zaman dilimidir. 11 Eylül saldırısının ardından henüz 24 saat bile geçmeden, NATO Konseyi toplanmış ve tarihte ilk defa üyelerden birine karşı girişilen bir saldırıya cevaben “kollektif savunma” ilkesini aktive eden 5. madde uygulamaya konulmuştur. BM ise, kısa süre içerisinde NATO’nun başlattığı operasyonu devralarak 20 Aralık 2001 tarih ve 1386 sayılı kararla Afganistan’da konuşlu ISAF (*International Security Assistant Force*) komutasını yürütmeye başlamıştır.

Afganistan’da El Kaide’ye ve destekçisi Taliban rejimine karşı yürütülen operasyon, zamanla bütün Orta Asya ve Ortadoğu coğrafyasının müttefiklerce bir kötülük havzası olarak algılanmasına yol açmıştır. Batı dünyası açısından ortak düşman tasarımının bu denli somut biçimde ortaya çıkması, yerinin yurdunun ve kimliksel niteliklerinin belirlenmesi, kollektif güvenlik mimarisinin inşası adına önemli bir adımdır. Zira güvenlik nosyonunun kurgulanması, “biz ve onlar” algısına dayanan ayrımcı bir süreçtir ve karşıda neyin olduğunu bilmek, tehlikenin ne taraftan gelebileceğini de belirlemek anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda bir meselenin güvenlik riski taşıyıp taşımadığına karar vermek sübjektif bir tutumdur. “Güvenlikleştirme yaklaşımı” (*securitization approach*) güvenlik konusuyla ilgili her tasarımı, politikanın doğasında var olan içkin bir nitelik oluşuna işaret etmekte ve böylelikle analist, karar alıcı veya aktivistlere ayırt etmeden şu etik soruyu sormaktadır: “Bunu neden bir güvenlik meselesi

olarak algılıyorsunuz? Böyle yapmanın ya da yapmamanın yarattığı etkiler nelerdir?” (Waever, 1999, s. 334).

El Kaide ile türevleri üzerinden somutlaştırılan küresel güvenlik tehdidinin 21. yüzyılın en önemli problemi ve “biz” duygusunun yapıstırıcısı haline gelmesi, nihayetinde subjektif bir algı inşa sürecinin ürünüdür. Tıpkı 19. yüzyıl imparatorlarını aynı diplomasi masasına oturtan ve yüz yıllık ahenk dönemini yaratan ortak düşman tasarımı -devrimci akımlar ve başkaldırıları- gibi, küresel terör algısı da “ötekinin” tarifi yoluyla kendinden olanların belirlenmesini sağlamıştır. Anarşik bir ortamın önceliği, özün yani bizden olanların korunması ve güvenliğidir. Bu bağlamda güvenlik kavramları özün ötekine kıyasla, hangi kapsam ve tutum çerçevesinde tanımlandığına göre farklılaşmaktadır (Wendt, 1992, s. 339). Zira kimlikler ilişkiseldir ve çıkar temellidir. Nitekim güvenikleştirme de bir kimlik inşa sürecinin parçası olarak araçsaldır. Uluslararası ilişkiler alanında sosyal inşacı teorinin kurucularından olan Wendt’e göre güvenlik sistemleri üçe ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, birinin kazanımının diğerinin kaybı olarak algılandığı “rekabetçi güvenlik” sistemidir. Bir anlamda Hobbesçu bir anarşi ortamına dayanan bu modelde nispi kazanç ve kayıplar ön plandadır. İkincisi “bireyci güvenlik” sistemlerini kapsayan yeni liberal sistemlerdir ki, bunda devletler mutlak kazanımların peşinde egoist davranmaya devam etmektedir. Son olarak da “işbirlikçi güvenlik” sistemleri bulunmaktadır ve bunlar, üyelerin topluluğa olan bağlılığı ölçüsünde zayıflayan veya sağlamlaşan kolektif güvenlik mekanizmalarını içermektedir (Wendt, 1992, s. 400). Küresel sistemin bunlardan hangisi doğrultusunda ilerleyeceği ise konjonktürel olarak şekillenmektedir.

11 Eylül sonrası sistemin büyük güçleri, ilk anda ABD’nin liderliğinde “öteki”ne karşı dayanışma gösterip kolektif tutum alsalar da, zamanla kendi bireysel kazanımlarını maksimize etme çabasına girmişlerdir. Saldırının ardından ABD’ye tam destek veren ve terörü “21. yüzyılın vebası” olarak tanımlayan Putin (Loughlin, Tuthail, Kolossov, 2004, s. 3), bu ittifaktan kendi güvenlik sorunu olan Çeçenistan problemini “radikal İslamcı terör” paketine sığdırmak suretiyle çıkar sağlamıştır. “Teröre karşı savaş” retoriği, ABD ile Rusya’nın birlikte çalışmak için ortak bir neden bulmasına yardımcı olmakla birlikte, iki taraf arasındaki anlayış farklılıklarını da kolayca görülebilir hale getirmiştir. ABD açısından terör dışarıdan gelen bir tehdit olduğu için uluslararası önlemlere ağırlık vermeyi tercih etmiş, Rusya ise kendi yerel coğrafyasından yeşeren, ancak benzer içerikteki riski ulusal birliğe karşı haydutluk, sosyal düzeni bozucu bir aşırıcılık olarak kabul etmiştir (Hill, 2002). Çin, Doğu Türkistan bölgesinden kaynaklanan ulusal güvenlik tehdidini, Ortadoğu’dan finanse edilen, Pakistan’da eğitilen, savaş deneyimlerini ise Afganistan ve Çeçenistan’da edinen bir grup “radikal İslamcının” küresel terör ağına katılması olarak konumlandırmıştır (Chung, 2002). Onlar açısından terör yerel bir mesele olsa da, Uygur Türklerini küresel terör ağının uzantısı olarak tanımlamanın, öteki dünya ile bütünleşmede ideal bir yapıstırıcı olacağı fark edilince, teröre karşı güvenlik söylemi araçsallaştırılmıştır.

Kavramsal açıdan belirsizliklerle dolu, subjektif ve zayıf bir çerçeveye sahip olmakla birlikte siyasal açıdan güçlü bir kavram olan güvenlik olgusu (Buzan, 2016) ve “güvenikleştirme söz-eylemi/*speech act*” (Munster, 2012) 11 Eylül sonrasında bir yandan ülkelerin dış politikalarını dönüştürürken diğer yandan da ekonomik kaynakların askerî-endüstriyel kompleksin lehine yeniden dağılmasına yardımcı olmuştur. Dünyadaki toplam askerî harcamalar 2000’de 798 milyar dolardan (Sköns vd., 2001) 2019’da 1,9 trilyon dolara kadar yükselmiştir (Global Military Expenditure, 2019). Bu durum eğitime, sağlığa, turizme vb. aktarılacak olan finansal kaynakların, artık güvenlik endüstrisine yönlendirilmesi anlamını taşıdığından ekonomik bir yeniden yapılanma kaçınılmaz hale gelmiştir.

2008 ekonomik krizi, devlet dışı aktörlerin öncülüğünde gelişen küreselleşme sürecine ikinci darbeyi indirirken, koruyucu ve düzenleyici rolleriyle sisteme geri dönen devlet mekanizmalarının etkisiyle (Arıboğan, 2018, s. 46) kriz sonrası dünyada 1945’ten bu yana ilk defa küreselleşmenin geriye çekilmesi söz konusu olmuştur (“The post-2016”, 2017). Krizden en ağır darbeyi yiyen kurum ise 20. yüzyılım mükemmel projesi olarak görülen Avrupa Birliği modelidir. Küresel burjuva ve entelektüellerin el ele geliştirdikleri bir normlar ve değerler bütünü üzerinde yükselen Avrupa entegrasyon hareketi, bu tarihten sonra üyeleri tarafından bile sürekli sorgulanmış ve son dönemdeki çözümler sürecinin ilk adımları o tarihlerde atılmıştır. Bu bağlamda Brexit sürecinin sürpriz olmadığını ve Britanya’nın eski Maliye Bakanı Alistair Darling’in de ifade ettiği gibi 10 yıl önce başlayan “finansal krizin bir ekonomik krize, ekonomik krizin ise derin bir politik krize dönüştüğü”nü (“Darling: Brexit”, t.y.) söylemek mümkündür.

Küresel ekonomik kriz dünyada sadece finansal ve iktisadi piyasaları etkilememiş, dünya sathında gidişattan memnuniyetsiz geniş kitleler de yaşadıkları travmanın sorumluluğunu küreselleşme sürecine yüklemişlerdir. Dünyayı sınırları olmayan, emek ve sermayenin engelsiz dolaştığı, kültürlerin birbirine karıştığı, ortak norm ve değerler sistemi üzerinde duran bir yer olarak tarif etmek kısa sürede demode hale gelmiştir. Özellikle liberal Batı coğrafyası popülizmin, muhafazakârlığın, ötekine yönelik ayrımcılığın ve negatif milliyetçiliğin en hızlı yükselişine tanıklık etmiştir. Berlin Duvarı’nın yıkılmasının ardından küresel ve liberal bir dünyanın doğacağına yönelik inanç, ABD Başkanı Donald Trump’ın politikalarının sembolü haline gelen Meksika Duvarı’nın inşasıyla hayal kırıklığına dönüşmüştür. Duvarlı dünya stratejisi dalga dalga yayılırken, ülkeler arasındaki sınırların geçirgen hale gelmesi fikri sona ermiş, günümüzde 70 civarında ülke “sınır duvarı inşası” stratejisine geçmiştir (Jones, 2020). “Soğuk Savaş” insanlığa kendinden büyük bir gölgesi olan Berlin Duvarı’nı hediye etmişken, “Soğuk Barış” tüm dünyanın bölünmüşlüğünü uzaydan bile görünür hale getiren bir “duvarlar yüzyılı”nın önünü açmıştır (Arıboğan, 2018, s. 3).

Pandemi Sonrası Güvenlik ve İşbirliği

21. yüzyılın üçüncü büyük küresel krizi Ocak ayında Çin'in Wuhan şehrinden gelen şoke edici görüntülerle başlamıştır. İlk başta 2003 yılında salgına dönüşen SARS virüsü gibi lokal bazda durdurulabileceğine inanılan bu yeni hastalığın, 1918 yılında yaşanan İspanyol gribi salgınından bu yana dünyanın karşı karşıya kaldığı en ciddi sağlık sorunu olduğu kısa sürede anlaşılmıştır ("Who Director", 2020). İlk hastanın 17 Kasım 2019'da tanımlanmasının (Brayner, 2020) ardından, alınan tüm önlemlere rağmen, COVID-19 adı verilen virüsün yayılımı durdurulamamış, 11 Mart 2020'ye gelindiğinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) pandemi, yani "dünya çapında salgın" alarmı vermek durumunda kalmıştır. Bütün dünyada sokağa çıkma yasaklarıyla insanlar evlerine kapanırken, ağır bir küresel ekonomik resesyon döneminin ilk yansımaları da hemen hissedilmeye başlanmıştır. Çin'de ekonomi Mao Zedong'un 1976'da ölümünden bu yana ilk defa 3 ay boyunca daralarak (Wall Street Recovers, 2020), %6,8 oranında küçülmüştür (Nagarajan, 2020). Sadece ilk 2 ayda ABD'de 36 milyon kişi işini kaybetmiş (Rapoza, 2020), Avrupa kıtası II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en ağır -1929 ekonomik buhranını bile aşacak ölçüde- ekonomik durgunluğun içine girmiştir (Guggenheim, 2020). BM raporları pandemi dolayısıyla küresel ekonomik üretimin iki yıl içerisinde 8,5 trilyon dolarlık bir kayba uğrayacağını, tüm dünyada 34 milyon kişinin "aşırı yoksulluk sınırının altına" düşerken 130 milyon kişinin de "aşırı yoksul" standardına ineceğini söylemektedir ("COVID-19 to Slash", 2020).

Salgına endüstri sonrası uygarlıktan, Endüstri 4.0 olarak tanımlanan yeni bir uygarlık düzenine doğru geçişin kapısında, birçok belirsizlikle mücadele ederken yakalanan küresel toplumun bu denli ağır bir travmayla yüzleşmesi kuşkusuz varoluşsal bir krizdir. Pandeminin teknoloji kullanımı konusunda yarattığı baskının bu geçişi hızlandıracağı konusunda iddialar olsa da insanların yaşam formlarına, refahına, ilişkilerine yönelik her tehdit kuşkusuz bir güvenlik riskidir. Zira modern anlamda güvenlik kavramı, ihtiyaçlar üzerinden tanımlanan dört amaca dayanmaktadır: Hayatta kalma, gelişme, özgürlük ve kimlik (Galtung, 1985, s. 146). İnsanlar, tıpkı rejimler veya devletler gibi güvenlik ihtiyacında olan ve yaşamını idame ettirebilmek için tehlikelere karşı kendini savunacak mekanizmalar arayan varlıklardır.

19. yüzyılda kurulan Avrupa Ahengi sisteminin itici faktörü (*push factor*), monarşik rejimlere karşı ayaklanmaları teşvik eden siyasi akımlar olmuştur. Çekici faktör (*pull factor*) ise Avrupa coğrafyasında sağlanan barış ve istikrarın, Avrupa'nın sömürgeci güçlerine sınırlar aşırı faaliyetleri için elverişli bir ortam sağlamasıdır. Monarklar arasındaki uyum, bir yandan sanayi uygarlığına geçişten doğan sosyolojik ve ekonomik dönüşümün sancılarını hafifletmeye yaramış, diğer yandan da Avrupa'yı dünya siyasal sisteminin merkezine konumlandırmıştır. Avrupa Ahengi sistemi, Avrupa Konseyi'nin, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin, hatta G-8 ve ABD-AB zirve toplantılarının atası konumundadır (Ginsberg, 2007, s.27). Aynı biçimde Avrupa Birliği projesi de, esasen Avrupa coğrafyasında daha önce denenmiş bir uyum modelinin kurumsallaşmış bir yapıyla yeniden hayata geçirilmesidir. Ancak Av-

rupa coğrafyasında II. Dünya Savaşı'ndan bu yana sürdürülebilir bir barış ve istikrar ortamının temel direklerinden biri olan örgütün içinde bulunduğu olumsuz şartlar, pandemi kriziyle birlikte daha da derinleşmeye başlamıştır. Macaristan, Polonya gibi üye ülkelerin giderek daha otoriter bir yöne doğru savrulması zaten elde bir veri iken, salgının kontrol altına alınabilmesi için uygulanan sokağa çıkma yasakları, olağanüstü hal ilanı, sınırların kapatılması gibi tedbirler ulus-devlet otoritelerinin daha da içe dönük ve merkezi bir tutum içine girdiklerini göstermektedir. Bu durum sadece Avrupa coğrafyasıyla sınırlı değildir. Tüm dünyada benzer bir tutumun hâkim olması ve içe dönük özyardım (*self-help*) sistemlerinin, dışa dönük ortak güvenlik ve işbirliği modellerine tercih edilmesi, pandemi karşısındaki dünyanın ortak bir tehdit algılaması içinde olmadığını ya da olsa bile ortak bir güvenlik çabası içinde bulunmadığını ispatlamaktadır.

Pandemi krizinin en belirgin politik yan etkisi, ABD ve Çin arasındaki gerilimin netleşmesine yol açan bir kaldıraç etkisi yaratmasıdır. ABD Başkanı Trump, başından itibaren krizin sorumlusu olarak Çin'i göstermekte ve çeşitli yaptırım uygulamalarına gidebileceklerinin sinyallerini vermektedir. Ona göre bu bir "Çin virüsüdür" ve ABD, Pearl Harbor'dan ve hatta 11 Eylül'den bile daha büyük bir saldırıya uğramıştır. Ayrıca Çin hükümeti büyük bir sorumsuzluk göstererek Dünya Sağlık Örgütü'nü baskı altına almış ve tüm dünyanın pandemiden daha fazla hasar görmesine yol açmıştır. Buna karşı Çin hükümetinin tavrı bir yandan virüsün kaynağı konusunda muğlaklık yaratmak, diğer yandan cömertlik politikası (*politics of generosity*) (Green, Medeiros, 2020) çerçevesinde mağdur durumdaki ülkelere yardım dağıtmak biçiminde şekillenmektedir. Çin Devlet Başkanı Jinping'in diğer politikası ise "zafer diplomasisi" yoluyla bütün dünyaya "biz kazandık, virüsü yendik" mesajını ulaştırmasıdır. Bu şekilde devlet merkezli otoriter rejimlerin, tıpkı 2008 küresel ekonomik krizinde olduğu gibi, krizlerle baş etmede liberal rejimlere kıyasla daha başarılı olduğu ispat etme imkânı bulmaktadırlar.

Esasen pandemi krizinin ne yeni bir *Pax-Sinica* ne de yenilenmiş bir *Pax-Americana* üretmesi mümkün değildir; aksine her iki gücün de buradan zayıflayarak çıkması pek muhtemeldir. Tarihsel olarak hegemonik bir güçle yükselen bir gücün ilişkisinin yönü, askerî kabiliyet, refah, teknoloji ve liderliğin kalitesi gibi faktörlerle şekillenir. Atina'ya karşı Sparta'nın zaferi, Avrupalı sömürgeci güçlerin yükselişi ve çöküşleri, Britanya İmparatorluğu'nun Batı yarıküreden püskürtülmesi hep bu çerçevede gelişmiştir. Ancak ABD ile Çin arasındaki durum bundan farklıdır. Çin, yenilgi ihtimali ortaya çıktığı zaman geri çekilmekten kaçınmadığı gibi devasa ekonomik gücünü sürdürebilmek için küresel liderlik mücadelesinde düşük profil sergilemeyi tercih etmektedir. ABD ise herhangi bir yükselen gücün kendisine rakip olmasını engelleyebilmek adına rejim değişikliği, politik istikrarsızlık, yerel ve bölgesel ölçekte istikrar bozucu eylemler planlamak gibi karşı taktikler sergilemektedir. Bu anlamda Çinliler Go-Game oynarken, ABD'liler satranç prensipleriyle hareket etmektedirler (Ahmad, 2018).

Çin ve ABD arası güç mücadelesinin ve küresel düzen senaryolarının gelecekte üç faktöre bağlı olarak şekilleneceği söylenebilir: Büyük güçlerin askerî ve ekonomik güçlerindeki değişim, bu güç değişiminin dünyanın geri kalanında nasıl algılandığı ve büyük güçlerin bu süreçte hangi stratejileri uygulamaya koyduğu. Bu üç faktör bağlamında da gerek Çin'in gerekse ABD'nin pandemi-sonrası dünyadaki küresel etkileri konusunda telaş etmeleri normaldir (Rudd, 2020). Her iki güç için de Serin Savaş'ın (*Cool War*) (Feldman, 2015) Soğuk Savaş'a dönmesi (Barkin, 2020) aynı ölçüde yıpratıcı olsa da ticaret, teknoloji ve istihbarat savaşları üzerinden mevcutta bozulmuş olan ilişkilerin daha da gerginleşerek Tayvan ve Güney Çin denizine kadar uzanması şaşırtıcı olmayacaktır (Buckley, Myers, 2020).

Pandemi sonrası güç ve güvenlik dengeleri ne 19. yüzyıldaki gibi merkezsiz bir ortamda ne de Soğuk Savaş gibi iki kutbun net olarak ortaya çıktığı NATO-Varşova Paktı ayrışmasına benzer bir düzlemde analiz edilebilir. Hâlihazırda çok merkezli ama kutupsuz bir küresel düzende ABD, Çin, Rusya ve AB merkez ülkelerinin yanı sıra bölgesel güçlerin de yoğun bir rekabete girişmiş olması, yakın gelecekte istikrarsız bir ortama işaret etmektedir. Ülkeler arasındaki askerî, ekonomik, kültürel ve diplomatik rekabet, ortak tehditlere ve işbirliği fırsatlarına rağmen BM, NATO ya da Dünya Sağlık Örgütü'nün ortak bir platform olarak kullanılmasına el vermemektedir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde barış ve güvenliğe yönelik tehditlerin, küresel terör, çevre, salgın gibi sadece devlet dışı alanlardan değil, devletlerarası ilişkilerden de kaynaklanabileceğini göz önünde bulundurmak faydalı olacaktır.

Sonuç

Avrupa Ahengi sistemi, Avrupa'nın büyük güçleri tarafından 1815 yılında kurulan ve I. Dünya Savaşı'na kadar geçen yaklaşık yüz yıllık süreçte Avrupa coğrafyasında istikrarın sürmesini sağlayan bir barış düzenlemesidir. Bu politik mimari, sistemin egemen güçlerinin birbirleriyle savaşmalarına izin vermediği gibi, rejim karşıtı siyasal hareketlerin güç kazanmasını da engellemiş ve küresel çapta yayılmaya başlayan sömürgecilik faaliyetleri sırasında ellerini rahatlatmıştır.

I. Dünya Savaşı ile kesintiye uğrayan Ahenk Sistemi'ni yenileyerek inşa etme çabaları yalnızca Avrupa coğrafyasıyla sınırlı kalmamış, 20. yüzyıl boyunca hem Milletler Cemiyeti'nin ve hem de Birleşmiş Milletler'in kurumsallaşmasında büyük güçlerin uyumlaştırılması ve tatmin edilmesi arayışı öne çıkmıştır. Her iki düzenlemede de savaşların galipleri tarafından uygun bulunan statükonun korunması esas alınırken, barış ve güvenliğin korunması adına sistemin karar merkezi konumuna yükseltilen daimi üyelere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'de veto gücü tanınmıştır.

21. yüzyılın ilk yirmi yılında küresel terör, küresel ekonomik kriz ve küresel salgın (pandemi) gibi üç büyük tehditle yüzleşen küresel toplum, hiç de beklendiği gibi büyük güçler arası bir uyum sergileyememiş, bir "Küresel Ahenk" (*Concert of Globe*) sisteminin kurulması mümkün olamamıştır. Aksine bu krizler egemen güçlerin her biri açısından diğerine karşı bir üstünlük sağlama aracı

olarak kullanılmış, işbirliği yerine kendini kurtarma davranışını tercih eden devletler birbirinden farklılaşan ve hatta çatışan mücadele taktikleri uygulamışlardır. Özellikle pandemiyle birlikte ön plana çıkan ABD-Çin karşılaşması, sistemin iki büyük gücü arasındaki zaten zedelenmiş olan ilişkinin daha da bozulacağını, küresel düzenin fırtınalı bir görünüm içerisine gireceğini göstermektedir.

Güvenlik, 21. yüzyılda sadece askerî unsurlarla tanımlanan bir kavram değildir; aksine çevresel koşullar, salgınlar, terör ve organize suç şebekelerinden kaynaklanan tehditler, ekonomik sorunlar, göç ve mülteci problemi vb. gibi her biri yüksek düzeyde uluslararası işbirliği gerektiren meseleleri de kapsamaktadır. Bilim insanları COVID-19'un son salgın olmayacağı konusunda hemfikirdirler. Buna rağmen sistemin başat güçleri propaganda amaçlı bazı destek tutumlarının dışında işbirliğine yanaşmadıkları gibi, uluslararası düzenlemelere ve örgütlere diğerinin çıkarlarına hizmet ettiği gerekçesiyle kuşkuyla yaklaşmaktadırlar.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl tüm insanlığa yönelik ortak güvenlik sorunları ve küresel tehditlerle başlasa da, devletleri birlikte düşünmeye ve tavır almaya teşvik edecek bir yapı kurulamamış, işbirliği fırsatları değerlendirilememiştir. Yenilenmiş, uyumlu bir kolektif güvenlik mimarisinin büyük güçler öncülüğüyle kurulabilmesi, içinde bulunulan değişken güç dengesi ortamı ve çok boyutlu rekabet şartlarında mümkün görünmemektedir. İstikrarlı bir düzen, münhasıran büyükler arasında değil ancak daha eşitlikçi bir güç dağılım mekanizması içerisinde sistemin bütün üyelerinin nispi ve pozitif katılımıyla oluşturulabilir. Güvenliği sağlamanın en maliyetsiz yolu, barış ve istikrarı büyük güçlerin tekeline değil adaletli temsile dayalı, sürdürülebilir küresel kurumların etkinliğine bırakmaktır. Bu nedenle “Dünya beşten büyüktür” söylemi bugün, her zamankinden daha anlamlıdır.

Kaynakça

- 19th Century Inter-State Wars. (t.y.). Erişim: <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/19th-century.htm>
- Ahmad, K. (2020). Pax Americanavs. Pax Sinica and the Struggle For New World Order. Erişim: <https://cscr.pk/explore/themes/politics-governance/pax-americana-vs-pax-sinica-and-the-struggle-for-new-world-order/>
- Arıboğan, D. Ü. (2018). *Duvar: Tarih Geri Dönüyor*. İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2019a). *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*. İnkılap Yayınevi.
- Arıboğan, D. Ü. (2019b). *Büyük Resmi Görmek*. İnkılap Kitabevi.
- Armaoğlu, F. (1999). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi* (C. 1). Alkım Yayınevi.
- Barkin, N. (2020). In the Post-Pandemic Cold War, America is Losing Europe. Erişim: <https://foreignpolicy.com/2020/05/19/coronavirus-pandemic-europe-opinion-polls-united-states-china-losing/>
- Bell, D. (1973). *The Coming of Post Industrial Society; A Venture in Social Forecasting*. New York Basic Books.
- Bergman, J. (2014). *The Darwin Effect, Green Forest*. Master Books.
- Billington, J. H. (2009). *Fire in the Minds of Men; Origins of the Revolutionary Faith*. New Jersey Basic Books.

- Bridge, F.R. & Bullen, R. (2013). *The Great Powers and The European States System, 1814-1914*. Routhledge.
- Bryner, J. (2020). 1st known case of coronavirus traced back to November in China. Erişim: <https://www.livescience.com/first-case-coronavirus-found.html>
- Brzezinski, Z. (1994). *Kontrollden Çıkış Dünya*. Çev. Haluk Menemencioglu. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Buckley, C., Myers, S. L. (2020). From Respect to Sick and Twisted, How Corona Virus Hit US-China Ties. Erişim: <https://www.nytimes.com/2020/05/15/world/asia/coronavirus-china-united-states-cold-war.html>
- Burton, W. J. (1971). *World Society*. Cambridge University Press.
- Buzan, B. (2016). *People States and Fear: an Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. ECPR Press.
- Buzan, B., Lawson, G. (2013). The Global Transformation: the nineteenth century and the making of modern international relations. *International Studies Quarterly*, 59(1), 620-634.
- Chung, C. P. (2002). China's War of Terror. *Foreign Affairs*, 81(4), 8-12.
- COVID-19 to slash global economic output by \$8.5 trillion over next two years
- Darling: Brexit would not have happened without banking crisis (t.y.). Erişim: <https://www.theguardian.com/business/2017/sep/13/darling-brexit-banking-crisis>
- Davies, N. (2006). *Avrupa Tarihi*. İmge Kitabevi.
- Derian, J. D. (1995). *The Value of Security*. On Security, Columbia University Press.
- Dickens, C. (2012). *A Tale of Two Cities*. Simon and Brown.
- Economist. (2017). The post-2016 world order. Erişim: <https://www.economist.com/buttonwoods-notebook/2017/03/02/who-will-lose-when-globalisation-retreats>
- Evans, J. R. (2010). Peaceful War: was the 19th century a time of relative peace ?. Erişim: <https://www.historyextra.com/period/victorian/peaceful-war-was-the-19th-century-a-time-of-relative-peace/>
- Feldman, N. (2015). *Cool War; The United States, China and the Future of Global Competition*. Random House.
- Ferguson, N. (2004). *Colossus: The Rise and Fall of American Empire*. Penguin Books.
- Frankel, J. (1964). *International Relations*, Oxford University Press.
- Friedman, T. (2006). *Dünya Düzdür*. Çev. Levent Cinemre. Boyner Yayınları.
- Fukuyama, F. (1989). End of History. Erişim: <https://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-history-article.pdf>
- Galtung, J. (1985). Twenty-Five Years of Peace Research: Ten Challenges and Some Responses. *Journal of Peace Research*, 22(2), 141-158.
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Cornell University Press.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge University Press.
- Ginsberg, R. H. (2007). *Demystifying the European Union, The Enduring Logic of Regional Integration*, Rowman & Littlefield Publishing.
- Gönlübol, M. (1978). *Uluslararası Politika*. Ankara, A.Ü.S.B.F Yayınları.
- Green, M., Medeiros, E. S. (2020). The Pandemic Won't Make China the World's Leader. Erişim: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-04-15/pandemic-wont-make-china-worlds-leader>
- Guggenheim, B. L. (2020). How Will Europe Weather This Storm? Erişim: <https://southeusummit.com/europe/how-will-europe-weather-this-storm/>
- Hathaway, O. A., Shapiro, S. J. (2017). *The Internationalists: How a radical Plan to Outlaw War Remade the World*. Simon and Schuster.

- Hill, F. (2002). Putin and Bush in Common Cause? Russia's View of the Terrorist Threat. Erişim: <https://www.brookings.edu/articles/putin-and-bush-in-common-cause-russias-view-of-the-terrorist-threat-at-after-september-11/>
- Hobsbawm, E. (1989). *Devrim Çağı: 1789-1848*, Çev. Jülide Ergüder, Alaaddin Şenel. V Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1996a). *Age of Revolution 1789-1848*. Vintage Books.
- Hobsbawm, E. (1996b). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914- 1991, Aşırılıklar Çağı*. Çev. Yavuz Alogan. Sarmal Yayınevi.
- Hollis, M., Smith, S. (1991). *Explaining and Understanding International Relations*. Clarendon Press.
- Hunt, L. (2020). More Fraternité Than Liberté. Erişim: <https://www.nybooks.com/articles/2020/03/26/napoleonic-wars-more-fraternite-than-liberte/>
- Jones, R. (2016). Borders and Walls: Do Barriers Deter Unauthorized Migration? Erişim: <https://www.migrationpolicy.org/article/borders-and-walls-do-barriers-deter-unauthorized-migration>
- Jordan, D. S. (1913) The Impossible War. *Independent*, LXXIV, 467-475.
- Kaldor, M. (1990). *The Imaginary War*. Blackwell Publishers.
- Kant, I. (1960). *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme*, Çev. Yavuz Abadan ve Seha Meray, A.Ü.S.B.F Yayınları.
- Kellogg-Briand Pact 1928. The Avalon Project Documents in Law, History and Diplomacy. (t.y.) Erişim: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp
- Kissinger, H. A. (1957). *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812–1822*. Houghton Mifflin Company.
- Lafore, L. (1997). *The Long Fuse; An Interpretation of the Origins of World War I*. Waveland Press.
- Lascurettes, K. (2017). The Concert of Europe and Great Power Governance Today. Erişim: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE226/RAND_PE226.pdf
- Loughlin, J.O., Tuthail, G. O., Kolossov, V. (2004). A “Risky Westward Turn? Putin’s 9-11 Script and Ordinary Russians”. *Europe-Asia Studies*, 56(1), 3-34.
- Mc Neill, W. (1994). *Dünya Tarihi*, Çev. Alaaddin Şenel. İmge Kitabevi.
- McNeill, W. (1982). *Pursuit of Power*. University of Chicago Press.
- Munster, R. (2012). Securitization. Erişim: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0091.xml>
- Murphy, J. F. *The United Nations and the Control of International Violence*. Manchester University Press.
- Nagarajan, S. (2020). China's economy suffers its first contraction in 28 years, shrinking 6.8% in an 'extraordinary shock' to the global economy. Erişim: <https://www.businessinsider.com/china-economy-falls-first-quarter-2020-after-half-century-growth-2020-4>
- Nye, J. (2002). *The Paradox of American Power*. Oxford University Press.
- Palmer, R. R. (1963). The World Revolution of the West: 1763-1801. *The Eighteenth-Century Revolution; French or Western*. Lexington, Heath and Company.
- Partnership for Peace Programme, North Atlantic Treaty Organization. (t.y.). Erişim: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm
- Polanyi, K. (2001). *The Great Transformation*. Beacon Press.
- Porter, R. S. (2017). *Benevolent Empire. US Power, Humanitarianism, and the World's Dispossessed*. University of Pennsylvania Press.
- Preston, R. A., Wise, S. F. (1970). *Men in Arms: A History of Warfare and Its Interrelationships with Western Society*. Praeger Publishers.
- Rapoza, K. (2020). Some 42% of Jobs Lost in Pandemic Are Gone For Good. Erişim: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2020/05/15/some-42-of-jobs-lost-in-pandemic-are-gone-for-good/#416c017850ab>
- Reinalda, B. (2009). *Rothledge History of International Organizations; From 1815 to Present Day*, New York, Taylor & Francis.

- Roberts, J. M. (2003). *Yirminci Yüzyıl Tarihi*. Çev. Sinem Gül. Dost Kitabevi.
- Roche, J. J. (2014). Walls and Borders in a Globalized World: The Paradoxical Revenge of Territorialization. *Border, Fences and Walls; State of Insecurity*. Routledge.
- Rosenau, J. (1990). *Turbulence in World Politics*. Princeton University Press.
- Rudd, K. (2020). The Coming Post-Covid Anarchy. Erişim: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-05-06/coming-post-covid-anarchy>
- Schulz, M. (2015). Paradoxes of a Great Power Peace. *Paradoxes of Peace in Nineteenth Century*. Oxford University Press.
- Schulz, M. (2019). Cultures of Peace and Security From the Vienna Congress to the Twenty-first Century: Characteristics and Dilemmas. *Securing Europe After Napoleon; 1815 and the New European Security Culture*. Cambridge University Press.
- Sköns, E., Loose, E., Omitoogun, W., Stalenheim, P., Weidacher, R. (2001). Military expenditure and arms production. SIPRI Yearbook 2001. Erişim: <https://www.sipri.org/yearbook/2001/04>
- Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI (2020). Global military expenditure sees largest annual increase in a decade -says SIPRI- reaching \$1917 billion in 2019. Erişim: <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-decade-says-sipri-reaching-1917-billion>
- Trentt, J., Schnuur, L. (2018). *A United Nations Renaissance*. Barbara Budrich Publishers.
- Waever, O. (1999). Securitized Sectors, Reply to Erikson. *Cooperation and Conflict* 34(3), 334-340.
- Wall Street Recovers After a Day of Turbulent Trading. (2020). Erişim: <https://www.nytimes.com/2020/05/14/business/stocks-live-coronavirus.html>
- Wallerstein, I. (1993). The World System After the Cold War. *Journal of Peace Research*, 30(1), 1-6.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is What States Made of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.
- Who Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. (2020). Erişim: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>
- Wimmer, A., Feinstein, Y. (2010). The Rise of the Nation-state Across the World, 1816-2001. *American Sociological Review*, 75(5), 765-790.
- World Economic Forum Annual Meeting. (2017). Erişim: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2017/sessions/opening-assembly-davos-2017>
- Xi Jinping's Report at 19th CPC National Congress. (2017). Erişim: https://www.chinadaily.com.cn/china/19thcpcnationalcongress/2017-11/04/content_34115212.htm